

Γιατί ένα τέτοιο Συμπόσιο WHY SUCH A SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32635 & [doi:heal.uoi.12442](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12442)
Ο δρόμος ως το Συμπόσιο TOWARDS THE SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32632 & [doi:heal.uoi.12439](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12439)
Πρόγραμμα PROGRAM olympias.uoi.gr/32633 & [doi:heal.uoi.12440](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12440)
Ομιλίες ORAL PRESENTATIONS (121 βίντεο /videos) <https://www.youtube.com/@1-706/videos>
ΠΡΑΚΤΙΚΑ PROCEEDINGS olympias.uoi.gr/32634 & [doi:heal.uoi.12441](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.12441)
Απολογισμός: Ήμουν κι εγώ εκεί! REPORT: I WAS THERE! olympias.uoi.gr/33342 & [doi:heal.uoi.13058](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.13058)

Παρόν άρθρο THIS PAPER olympias.uoi.gr/33752 & [doi:heal.uoi.13468](https://doi.org/10.26268/heal.uoi.13468).

ΣΥΝΕΔΡΙΑ Π6: Το καθήκον του σπουδαίου:¹ Συζήτηση²

EN Session P6: THE DUTY OF THE GREAT: Discussion³

ΠΡΟΕΔΡΕΙΟ: Ελπινίκη Λαΐου, Απόστολος Παπαϊωάννου

Ομιλίες⁴

- Γάτσιου Κ., Δημολιάτης Γ. Η απάντηση της κοινωνίας: όταν κάποιος δεν αυτοεξυπηρετείται, δεν υπάρχει μέλλον. Αφηγήσεις φροντιστών ανίατα πασχόντων. [YouTube=cm46EYARtH4](https://www.youtube.com/watch?v=cm46EYARtH4) 11:30
- Νώλη Θ., Καραγεώργου Χ., Πρωτοπαπαδάκης Ε., Δημάκη-Ζώρα Μ., Δημολιάτης Γ. Πότε Πρέπει να Πεθαίνουμε; Η απάντηση του Μάρκου Αυρηλίου. [YouTube=YGWVhIT-URQ](https://www.youtube.com/watch?v=YGWVhIT-URQ) 14:46
- Νικολακάκης Δ. Ο θάνατος στην κανονική οικονομία της Εκκλησίας. [YouTube=0rEGxZ6s9GM](https://www.youtube.com/watch?v=0rEGxZ6s9GM) 18:48
- Παπαϊωάννου Α. «Πώς πεθαίνει ένας άντρας; Θα μπορούσαμε να πεθάνουμε κανονικά;» (Γ. Σεφέρης): Μνήμη και αγάπη για τον Στέφανο Σκοπούλη. [YouTube=9Dlfox7NjE](https://www.youtube.com/watch?v=9Dlfox7NjE) 10:58

Παπαϊωάννου Α, Λαΐου Ε, Βιρβιδάκης Στ, Γάτσιου Κ, Νώλη Θ, Στεφόπουλος Ι.

Το καθήκον του σπουδαίου: Συζήτηση: [YouTube=u-cD1XdJwvw](https://www.youtube.com/watch?v=u-cD1XdJwvw) 8:40.

Περίληψη

Σ. Βιρβιδάκης: Επιλέξατε συγγενείς φροντιστές. Έχετε ερευνήσει επαγγελματίες φροντιστές; Υπάρχει αποστασιοποίηση λόγω επαγγελματικής σχέσης; Σκοπεύετε να επεκταθείτε; Κ. Γάτσιου: Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η στάση των συγγενών φροντιστών, αν η δική τους ζωή επηρεάζεται από το βάρος της φροντίδας χρόνια πασχόντων συγγενών τους. Ενδιαφέρουσα η πρότασή σας. Αναμένεται πιο

¹ «Το ιδεώδες του σοφού [...] Ο όρος σοφός είναι συνώνυμος με τον όρο **σπουδαίος** και τον όρο ευδαίμων και αντίθετος με τον όρο φαύλος.». Αρχοντία Κρημίζη. «Το κατ' αρετήν ζήν και το ιδεώδες του σοφού στους Στωικούς». Διπλωματική εργασία. Εθνικόν & Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών. Τμήμα Φιλοσοφίας. Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Φιλοσοφία: κατεύθυνση Ηθική». Αθήνα 2020: σελίδα 4 (πρόσβαση 4-12-2022): <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2898897/theFile>.

² 28-4-2017 16:00-17:30 Συνεδρία: Π6 Το καθήκον του σπουδαίου. Συζήτηση: [YouTube=u-cD1XdJwvw](https://www.youtube.com/watch?v=u-cD1XdJwvw) 8:40. Άρθρο: υποβολή 26-9-2022· αποδοχή 2-10-2023· κρίση από ομότεχνους (peer review) όχι.

Πρόσβαση **συνδέσμων** 2-10-2023. Αν δεν λειτουργούν: > Κορυφή σελίδας > ΠΡΑΚΤΙΚΑ: σελ. 21: υποσημ. 6.

Πώς να **αναφέρετε** αυτό το άρθρο: Παπαϊωάννου Α, Λαΐου Ε, Βιρβιδάκης Στ, Γάτσιου Κ, Νώλη Θ, Στεφόπουλος Ι. «Συνεδρία Π6 Το καθήκον του σπουδαίου: Συζήτηση». Στο: «Πότε Πρέπει να Πεθαίνουμε; (ΠΠΠ). Πρακτικά 1ου Διεπιστημονικού Συμποσίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 28-30 Απριλίου 2017. ISBN 978-960-233-288-7». Εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αποθετήριο Ολυμπιάς. 7 Απριλίου 2024. Άρθρο Π66: σ 4. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33752> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.13468>.

³ Summary in page 2. If any **link** does not work: > Top of page > PROCEEDINGS: page 22: footnote 10.

⁴ Άρθρα ομιλητών: > Κορυφή σελίδας > ΠΡΑΚΤΙΚΑ > Συνεδρία Π6 > 1-5, όπου και σύντομο **βιογραφικό** τους.

αποστασιοποιημένη η στάση των επαγγελματιών· και με άλλα κίνητρα, πχ το αίσθημα ιατρικής παντοδυναμίας.

Σ. Βιρβιδάκης: Μπορεί να χρησιμοποιηθεί η μελέτη κειμένων όπως του Μάρκου Αυρηλίου στην εκπαίδευση των γιατρών και των άλλων επαγγελματιών υγείας; Εσείς, το κάνατε από δικό σας προσωπικό ενδιαφέρον, ή στο πλαίσιο ενός curriculum ‘medical humanities’; **Θ. Νώλη:** Από προσωπικό ενδιαφέρον. Στην ξένη βιβλιογραφία έχω συναντήσει το ‘*Ta eis eautón*’ ως πρότυπο για κριτικό αναστοχασμό. Θα έπρεπε και εδώ. **Α. Παπαϊωάννου:** Το επίσημο Υπουργείο τέτοια κείμενα τα θεωρεί άκρως επικίνδυνα. **Σ. Βιρβιδάκης:** Δεν μπορεί το Υπουργείο να παρέμβει στα προγράμματα σπουδών των Πανεπιστημίων. **Α. Παπαϊωάννου:** Παρεμβαίνει αλλιώς, καταργώντας τα κείμενα...

Ι. Στεφόπουλος: Καίριο το ερώτημα: Ο θάνατος πριν την ώρα του. Ο άνθρωπος “αυτοκτονεί εκ μεγίστης αδυναμίας” και “αποχωρεί εκ μεγίστης δυνάμεως” (Σωκράτης, Τσε Γκεβέρα, Μπελογιάννης, Λιαντίνης – λυπάμαι που δεν έχω τον ηρωισμό τους). **Α. Παπαϊωάννου:** Θα έρθει γρήγορα η στιγμή που θα γίνουν καταγραφές των τελευταίων χρόνων, ποιοι έχουν αυτοκτονήσει και γιατί. Και ποιοι έχουν αποχωρήσει. Το Συνέδριο αυτό δεν είναι καθόλου αθώο. Θέτει τέτοια ζητήματα. Επί τον τύπον των ήλων.

Λέξεις-κλειδιά: καθήκον του σπουδαίου, συγγενείς φροντιστές, επαγγελματίες φροντιστές, Τα εις εαυτόν, αποχώρηση εκ μεγίστης δυνάμεως, αυτοκτονία εκ μεγίστης αδυναμίας, πρόγραμμα σπουδών σχολών επαγγελματιών υγείας, πρόγραμμα σπουδών ιατρικών σχολών, Μάρκος Αυρήλιος.

Session P6: The task of the great: Discussion.⁵

Laiou E, Papaioannou A, Gatsiou K, Noli Th, Papaioannou A, Stefopoulos I, Virvidakis St.

Summary

S. Virvidakis: You chose relative caregivers. Have you researched professional caregivers? Is there a distance due to the professional relationship? Are you planning to expand? **K. Gatsiou:** The aim of the specific research was the attitude of relative caregivers, if their own lives are affected by the burden of caring for their chronically ill relatives. Your suggestion is interesting. A more detached attitude of the professionals is expected, and with other motivations, e.g., the feeling of medical omnipotence.

S. Virvidakis: Can the study of texts like Marcus Aurelius’ be used in the training of doctors and other health professionals? Did you do it out of your own personal interest, or as part of a ‘medical humanities’ curriculum? — **Th Noli:** From personal interest. In foreign literature I have come across ‘*Meditations*’ as a model for critical reflection. It should be here too. **A. Papaioannou:** The official Ministry considers such texts extremely dangerous. **S. Virvidakis:** The Ministry cannot interfere in the curricula of the Universities. **A. Papaioannou:** It intervenes in another way, by abolishing the texts...

Ι. Stefopoulos: Important question: Death before its time: “Suicide due to greatest weakness” vs “Departure due to greatest strength” (Socrates, Che Guevara, Beloyiannis, Liantinis – I regret that I do not have their heroism). **A. Papaioannou:** The moment will soon come when records will be made of the last years, who have committed suicide and why. And who have departure. This Congress is by no means a neutral event. It raises such questions. It puts the finger “into the print of the nails” (John 20.25)

Key words: duty of the great, relative caregivers, professional caregivers, Meditations, departure due to greatest strength, suicide due to greatest weakness, health professional school curriculum, medical school curriculum, Marcus Aurelius.

⁵ **Cite** this article: Laiou E, Papaioannou A, Gatsiou K, Noli Th, Papaioannou A, Stefopoulos I, Virvidakis St. «Session P6 The task of the great: Discussion». In: «*When Should We Die? (WnSWD). Proceedings of the 1st Interdisciplinary Symposium, University of Ioannina, April 28-30, 2017. ISBN 978-960-233-288-7*». University of Ioannina Publications, Olympias repository. April 7, 2024. Paper P66: ps 4. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33752> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.13468>.

Αποχογραφήμενη Συζήτηση⁶

Απόστολος Παπαϊωάννου, *Ομότιμος Καθηγητής Ιστορίας Νεότερης Ελλάδας και Νεοελληνικού Πολιτισμού στη Σχολή Επιστημών Αγωγής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*: Είμαστε στο στάδιο των ερωτημάτων. Ερωτήσεις, κάποιες παρεμβάσεις ενδεχομένως, διευκρινιστικές παρατηρήσεις...

Στέλιος Βιρβιδάκης, *Καθηγητής Γνωσιολογίας και Ηθικής Φιλοσοφίας, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ)*:⁷ Δύο ερωτήσεις θέλω να απευθύνω στην πρώτη ομιλήτρια, την κα Γάτσιου και μία στην κα Νώλη. Την κα Γάτσιου ήθελα να ρωτήσω, ίσως το είπατε και δεν το πρόσεξα, επιλέξατε φροντιστές, οι οποίοι όλοι είχαν κάποιο βαθμό συγγένειας ή κάποια μορφή συγγένειας. Έχετε καθόλου κάνει έρευνα για αυτούς που θα αποκαλούσαμε επαγγελματίες φροντιστές, για να δείτε τις δικές τους αντιδράσεις σε περίπτωση που υπάρχει μια αποστασιοποίηση λόγω της επαγγελματικής μορφής της σχέσης, ή θεωρήσατε ότι ακριβώς λόγω της επαγγελματικής μορφής δεν θα υπήρχαν τα συναισθηματικά ζητήματα που θέλατε να διερευνήσετε; Και αν σκοπεύετε να επεκταθείτε για να δείτε την επίδραση της σχέσης αυτής σε ανθρώπους επαγγελματίες, ανεξαρτήτως του πώς αποτιμούν τις υπηρεσίες τους;

Κ. Γάτσιου, *Ειδικευόμενη ψυχίατρος, Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ιωαννίνων*: Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να διερευνήσει τη στάση των συγγενών φροντιστών των οποίων και η δική τους προσωπική ζωή επηρεάζεται από το βάρος της φροντίδας των χρόνιων πασχόντων συγγενών τους. Ενδιαφέρουσα η πρότασή σας να διερευνήσουμε τις απόψεις και των επαγγελματιών φροντιστών. Αναμένεται πιθανόν μία πιο αποστασιοποιημένη στάση, αλλά και σίγουρα μια στάση που βασίζεται σε άλλα κίνητρα, πχ στο αίσθημα ιατρικής παντοδυναμίας.

Σ. Βιρβιδάκης: Ίσως είναι μία ιδέα για περαιτέρω έρευνα για να κάνετε μία συσχέτιση, σύγκριση με τα δύο δείγματα που θα έχετε.

Την κα Νώλη, θα ήθελα να ρωτήσω το εξής: Έχει πολύ ενδιαφέρον η μελέτη του Μάρκου Αυρηλίου. Θεωρείτε ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί η μελέτη τέτοιων κειμένων στην εκπαίδευση και στις ιατρικές σχολές και στα επαγγέλματα υγείας; Πέρα από τη γενική παιδεία που μπορεί να έχει το κοινό και προφανώς εσείς που εργάζεστε σε αυτόν τον χώρο, το κάνατε προσωπικά από δικό σας ενδιαφέρον ή είναι στο πλαίσιο ενός curriculum medical humanities, όπου μελετά κανείς και τον θάνατο και τέτοια ζητήματα, αντιμετωπίζοντας τη θεραπεία μέσα από φιλοσόφους ή από άλλους συγγραφείς;

Θεοδοσία Νώλη, *Εργοθεραπεύτρια, Γενικό Νοσοκομείο Λαμίας. Απόφοιτη Μεταπτυχιακού Ψυχικής Υγείας, Νοσηλευτικής Σχολής ΤΕΙ Θεσσαλίας*: Ήταν από προσωπικό ενδιαφέρον η ενασχόληση με τους Στωικούς και ειδικά με τον Μάρκο Αυρήλιο. Τώρα, στο πρώτο που ρωτήσατε, στην ξένη βιβλιογραφία το έχω συναντήσει. Όλο αυτό θεωρείται αναστοχασμός, κριτικός αναστοχασμός. Επειδή οι Στωικοί πίστευαν σε αυτό το πράγμα, στο να τοποθετούμαστε σωστά απέναντι στα όσα συμβαίνουν. Και η στωική φιλοσοφία έχει δώσει το θεωρητικό υπόβαθρο της γνωσιακής ψυχοθεραπείας. Οπότε έχω δει στην ξένη βιβλιογραφία ότι χρησιμοποιούνται *Τα εις εαυτόν* ως πρότυπο για κριτικό αναστοχασμό. Αν θέλετε μπορώ να σας στείλω βιβλιογραφία. Στις ξένες ιατρικές σχολές, ναι, χρησιμοποιούν κάτι αντίστοιχο, πώς προσεγγίζει ο Μάρκος Αυρήλιος ή οι Στωικοί για το παρόν, για την αντιμετώπιση των πραγμάτων. Ισχύει.

Σ. Βιρβιδάκης: Με ενδιαφέρει πολύ, κι εγώ στον χώρο της φιλοσοφίας κινούμαι και με ενδιαφέρει κατά πόσο αυτά που μελετάμε αξιοποιούνται.

⁶ Αποχογράφηση: Άρτεμις Δάλλα. Επιμέλεια, περίληψη, summary, υποσημειώσεις: Γιάννης Δημολιάτης.

⁷ Βιρβιδάκης Σ. «Επιχειρήματα υπέρ και κατά της ευθανασίας: Μεθοδολογικές παρατηρήσεις.» *Ομιλία* στη συνεδρία «Σ1 Απελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο»: [YouTube=v-QrVSZaP98](https://www.youtube.com/watch?v=QrVSZaP98) 15:46. Άρθρο στα *Πρακτικά*: > Κορυφή πρώτης σελίδας > ΠΡΑΚΤΙΚΑ > Συνεδρία Σ1 > 2.

Θ. Νώλη: Στο εξωτερικό αξιοποιούνται πραγματικά. Νομίζω θα έπρεπε και εδώ να ξεκινήσει.

Α. Παπαϊωάννου: Ευχαριστούμε πάρα πολύ. Κύριε συνάδελφε, θα ήθελα να σας πω ότι η επίσημη εκπαίδευση, το επίσημο Υπουργείο, τέτοια κείμενα τα θεωρεί *άκρως* επικίνδυνα. Και αφού είστε κιόλας στον χώρο της φιλοσοφίας, το έχετε καταλάβει πάρα πολύ καλά. *Τρέμουν* τα Υπουργεία τέτοιες ανακοινώσεις και παρατηρήσεις, είτε είναι ο Αυρήλιος, είτε είναι ο Ιουλιανός, είτε είναι ο Θουκυδίδης, είτε είναι ο Περικλής και πάει λέγοντας.

Σ. Βιρβιδάκης: Εδώ μιλάμε για πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Δεν μπορεί το Υπουργείο να παρέμβει στα curricula των Πανεπιστημίων.

Α. Παπαϊωάννου: Παρεμβαίνει διαφορετικά όμως: Καταργώντας τα κείμενα.

Ι. Στεφόπουλος, Τεχνικός Επικοινωνιών, Ασφαλιστικός Σύμβουλος:⁸ Εγώ τοποθέτηση θα κάνω. Εδώ για πρώτη φορά άκουσα πολλές ομιλίες. Τέθηκε το καίριο ερώτημα του αντικειμένου. Δηλαδή ο θάνατος πριν την ώρα του. Δύο περιπτώσεις: ο άνθρωπος *“αυτοκτονεί εκ μεγίστης αδυναμίας”* και *“αποχωρεί εκ μεγίστης δυνάμεως”*. Το δεύτερο το έθεσε ο δάσκαλος Λιαντίνης. Έβγαλε μία τεράστια κραυγή, μάς άφησε πίσω, ήξερε πού πάει. Σωκράτης, επίσης εκ μεγίστης δυνάμεως. Τσε Γκεβέρα επίσης, Μπελογιάννης επίσης. Άρα, αυτοκτονούμε ένεκα μεγίστης αδυναμίας και αποχωρούμε εκ μεγίστης δυνάμεως. Λυπάμαι που δεν έχω τον ηρωισμό αυτών που προανέφερα.

Α. Παπαϊωάννου: Κύριοι Σύεδροι. Συγνώμη, γιατί στις σημειώσεις μου δεν έκανα μία παρατήρηση. Πιστεύω ότι θα έρθει γρήγορα η στιγμή που θα γίνουν καταγραφές των τελευταίων χρόνων, ποιοι έχουν αυτοκτονήσει και γιατί. Εδώ η έρευνα σαφώς και έχει να δώσει πάρα πολλά στοιχεία, γιατί το Συνέδριο αυτό δεν είναι καθόλου αθώο συνέδριο. Έχει βάλει πράγματι...

Ι. Στεφόπουλος: Και ποιοι έχουν αυτοκτονήσει και ποιοι έχουν αποχωρήσει...

Α. Παπαϊωάννου: Και ποιοι έχουν αποχωρήσει· ακριβώς. Θέτει πράγματι τέτοια ζητήματα το Συνέδριο αυτό· επί τον τύπον των ήλων. Ευχαριστούμε πάρα πολύ για την παρέμβαση. Υπάρχει κάποια άλλη ερώτηση, κύριοι Σύεδροι; (Ιωάννης 20.25).

Η συναδέλφισα κι εγώ, το Προεδρείο σας ευχαριστεί πάρα πολύ για την προσοχή σας και την ηρεμία που έχετε επιδείξει και για τις παρεμβάσεις σας. Έπεται συνέχεια.

Πήραν το λόγο (αλφαβητικά): Βιρβιδάκης Στ (4), Γάτσιου Κ (1), Νώλη Θ (2), Παπαϊωάννου Α (5· Πρόεδρος της Συνεδρίας), Στεφόπουλος Ι (2).

⁸ Στεφόπουλος Ι. «*Καλά κι ωραία, ήλθα! Πώς φεύγω;*» Αναρτημένη ανακοίνωση όλες τις μέρες του Συμποσίου. Άρθρο στα Πρακτικά: > Κορυφή πρώτης σελίδας > ΠΡΑΚΤΙΚΑ > Συνεδρία Π6.